

Kuuma keskustelu – ja mitä opimme tästä?

Johanna Laakso

Päätoimittaja Jan Rydmanin perin juurin närkästynyttä kirjoitusta ("Lyhyesti: Kuuma keskustelu – mutta olisiko sitä saanut käydä", *Tieteessä tapahtuu* 1/2003) on pakko kommentoida. Ei vain siksi, että yhtenä Rydmanin paheksuman kirjekampanjan alullepanijoista haluan vähän selvittää tarkoituksperiäni, vaan myös siksi, että kyseessä on laajempikin tieteestä kirjoittamisen ongelma.

Kalevi Wiikin *Eurooppalaisten juuret*-kirjan Tieto-Finlandia-ehdokkuus ja sen nostattama debatti alkavat toivottavasti kohta jäädä unholaan. Tätä kirjoittaessani Wiik paistattelee virolaisessa lehtijulkisuudessa "uralilaisen alkuperämme murskaajana", ja suomalaisestakin yleisöstä monille näyttää syntyneen se mielikuva, että kateelliset "fennougristit" pelkkää pahansuopuuttaan ja vanhanaikaisuuttaan kävivät kiltin sedän uudenlaisten ajatusten kimppuun.

Aika toivottavasti näyttää, onko Wiikin tukevasti ilmassa lepäävien ja faktoista piittaa-mattomien hypoteesien rymyryntäyksestä julkisuuteen kuitenkaan muuta vakavampaa haittaa kuin se, että Suomen (ja Viron?) yliopistojen muutamissa, talouselämän ja kansallisen kilpailukyvyn kannalta perin marginaalisissa, laitoksissa kenties joudutaan tästedes hartiavoimin oikomaan tulevien opiskelijapolvien käsityksiä historiallisen kielitieteen olemuksesta tai saamen kielen baskilaisesta alkuperästä.

Päätoimittaja Jan Rydmanin perin juurin närkästynyttä kirjoitusta ("Lyhyesti: Kuuma keskustelu – mutta olisiko sitä saanut käydä", *Tieteessä tapahtuu* 1/2003) on kuitenkin pakko kommentoida. Ei vain siksi, että yhtenä Rydmanin paheksuman kirjekampanjan alullepanijoista haluan vähän selvittää tarkoituksperiäni. Vaan myös siksi, että kysymys ei ole vain yhdestä originellista tieteenpopolarisoijasta ja hänen (henkilökohtaisista?) vastustajistaan.

Kyseessä on tieteestä kirjoittamiseen liittyvä ongelma, joka periaatteessa koskee maamme tiede-elämää laajemminkin. Juuri tästä syystä pidin alun alkaen "kirjekampanjaa" parempana kuin yleisönosastokeskustelua (johon liityin vastaan joukon jatkona); halusin korostaa (ja toivoin

myös tiedoksi-kopion saaneiden esiraatilaisten tajuavan), että kysymys on yleisemmistä periaatteista, ei sotarekkestä yhtä (tai kahta–kolmea) miestä vastaan. Ja juuri tästä syystä haluaisin yrittää kammata tätä keskustelua hedelmättömistä henkilökohtaisuuksista yleisemmälle tasolle.

Tapaus Wiik voidaan nimittäin nähdä yleisemminkin, esimerkkinä "populismityhjiöstä" ja sen täyttymisestä. On kansa, joka odottaa selviä vastauksia yksinkertaisiin kysymyksiin (mitä suomalaiset ovat? mistä me olemme tulleet? sanokaa jo: Volgan mutkastako vai ei?). Ja on tiedeyhteisö, joka jostakin syystä ei riittävän yksinkertaisia vastauksia anna.

Syitä tähän on tietysti monia. Kysymys voi kerta kaikkiaan olla liian monimutkainen (suomalaiset ovat lähtöisin monelta suunnalta, kieli yhtäältä ja geenit ehkä toisaalta). Tai suuren yleisön koulupohja ja yleissivistys ei riitä sen tajuamiseen, että kaikkiin kysymyksiin ei ehkä löydykään yksinkertaista vastausta (monille on ehkä syntynyt se harhakuva, että kaikilla kansoilla on alkukotinsa, missä ne ovat kuin jostain reiästä putkahtaneet yhtenä joukkona maan pinnalle, ja esihistorian tutkimus on pelkästään tämän reiän etsimistä). Tai sitten tutkijat eivät pidä yksinkertaisten vastausten jakelemista tarpeeksi arvokkaana työnä: virkavelvollisuudet ja kutsumus vetävät niin moniin muihin tärkeisiin asioihin, kuten esimerkiksi akateeminen opetus ja tutkimus. Syntyy kysyntä, ja ennen pitkää alkaa markkinatalouden lakien mukaan löytyä myös tarjontaa.

Se, miten tapaus Wiikin yhteydessä populistityhjiön täyttymiseen reagoitiin, antaa myös arvokkaan opetuksen tiedeyhteisön toiminnasta. Ensinnäkin: konsuleita ei valvo kukaan, etabloituneen ja ansioituneen yliopistotutkijan tuotoksia on vaikea kontrolloida. Professorismiehen on helppo julkaista ajatuksiaan laitossarjoissa ja populaarifoorumeilla, ja kohteliaasta kollegiaalisuudesta pääsevä originellitkin ajatukset joskus mukaan jopa valtavirtaan, kuten kävi Wiikin *Ennen, muinoin*-kirjaan otetulle artikkelille (kirja syntyi alkuaan jo 1997 järjestetyn symposiumin jälkikatona; kyseisessä symposiumissa Wiik

oli mukana, mutta ei juuri saanut vastakaikua mielipiteilleen).

Professorin titteli luo uskottavuutta maallikoiden silmissä, eivätkä kollegat halua ryhtyä ikäviin väittelyihin vanhaa tuttua ja mukavaa miestä vastaan, esimerkiksi sanomalla huuhaata huuhaaksi. On erittäin oireellista, että Wiikin keskeisimmät kriitikot – Ulla-Maija Kulosen ihailtavan velvollisuudentuntoista esiintymistä lukuun ottamatta – ovat olleet pääosin jatko-opiskelijoita ja tutkijakoulutettavia: Wiikin germaania kieliä koskevat hypoteesit maan tasalle repinyt Petri Kallio, Wiikin argumentoinnin olennaiset puutteet jo 1996 *Virtittäjä*-lehdessä paljastanut Eve Mikone, tai Janne Saarikivi, joka tuoreimmassa *Hiidenkivi*-lehdessä tyylikkään asiallisesti ohjalee *Eurooppalaisten juuret* -kirjan oikealle paikalleen marginaalitieteellisen fantasiakirjallisuuden joukkoon.

Toiseksi: kun populismityhjiö on päässyt täyttymään, asiaa on vaikea korjata ampumatta yli. Puheet huuhaasta, epä- tai näennäistieteellisyydestä on pienessä maassa ja pienissä piireissä helpompi tulkita kirjoittajaa koskevaksi henkilökohtaiseksi kaunaksi kuin vilpittömäksi hädäksi tieteestä kirjoittamisen tilan johdosta. Ja kun tiedepopulismien kriitikot koettavat puhua tiedeyhteisöstä puolueettoman, epähenkilökohtaisen kontrollin edustajana ja tieteen objektiivisuuden takaajana, heidän puheensa on liian helppo nähdä vain omilla tittleillä elämöimisenä. (Ja miksi näin? Eikö tiedeyhteisön toimintatapoja riittävästi tunneta? Tarvittaisiinko tieteestä tiedottamisen lisäksi myös tieteen periaatteista tiedottamista?) Syntyy sivullisen silmään todella turhauttavan näköistä tunkkiokukkojen kilpalaulantaa: ”me kaksikymmentä professoria väitämme, että...”

... ”minäkin olen professori, ja sitä paitsi ystäväni professorit X ja Y ovat samaa mieltä kuin minä...” Tässä olisi kaikille tieteentekijöille aihetta katsoa peiliin ja miettiä oman alansa tieteellisen retoriikan ja retoristen perinteiden olemusta ja merkitystä.

Kolmas olennainen kysymys koskee eri tieteenalojen merkitystä ja suhdetta tiedepopulismiin. Samalla kun ehdotan armeliaan unohtuksen verhon vetämistä *Eurooppalaisten juurten* ylle ja jo vuosikausia samoin argumentein käydyin väittelyn vaihtamista, kunnes olennaista uutta sanottavaa ilmestyy, haastan kaikki tieteentekijät ja -lukijat miettimään, voisiko vastaavaa tapahtua muualla kuin humanistisissa tieteissä, tai humanististen ja luonnontieteiden kriittisillä rajapinnoilla, tai kielitieteen viime vuosikymmenten aikana marginalisoituneilla osa-alueilla (jollainen historiallinen kielentutkimus tyypillisimmillään on), tai humanististen tieteiden ahtaassa ”kansallisessa”, laajempaa kansainvälistä kontrollia vailla olevassa lokerossa. – Miksi Kauko A. Niemisen omakustannetut eetteripyörreteoriat eivät saa laajempaa julkisuutta vaihtoehtona vallitseville fysiikan koulukunnille? Miksi (näin kuvittelisin) yksikään (ainakaan eurooppalainen) tähtitieteen professori ei ole alkanut innoissaan opettaa opiskelijoilleen astrologiaa? Tai miksi ”holocaust denial” -historiantutkimus saa vakavampaa huomiota ainoastaan herättämiensä poliittisten intohimojen johdosta?

Ennen kaikkea kuitenkin: mitä juuridebatti kertoo tieteenpopularisoinnin ja siitä käydyin keskustelun perusteista?

Kirjoittaja on fennougristiikan professori Wienin yliopistossa.